

РОЛЬ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Г. П. ТЕКЛЮК

Сімейне виховання протягом підліткового віку звичайно вважається особливо проблемним: починається статеве дозрівання, посилюється вплив однолітків і інколи спостерігається небезпечна поведінка підлітків. Перехід молодих людей до незалежності став менш структурований, більш поступовий і продовжується довше, ніж у минулому; підлітки знайомляться з дорослим життям раніше, аніж попередні покоління [22]. Статеве дозрівання починається раніше, ніж у минулому, різниця між дитинством і дорослим життям стала менш ясна, а економічні труднощі ускладнюють цю ситуацію. Це означає, що юність розтягнена в часі з обох кінців, створюючи штучно тривалий період залежності й напівнезалежності [21, с. 101]. Але незважаючи на стереотипи, підлітковий вік – не обов'язково час неминучої напруги і непорозумінь. Цей період може бути для сім'ї спокійним та принести багато задоволення і приємних хвилин, якщо знати, як правильно будувати стосунки та вирішувати конфлікти й інші проблеми.

Великий чеський педагог Я. Коменський обґрунтував ідею «материнської школи», спираючись на досвід сімейного виховання. Спробу побудувати сімейну педагогіку як частину соціальної педагогіки робили світові класики Ф. Рабле і Ж.-Ж. Руссо. Відомий швейцарський педагог Й. Г. Песталоцці створив «Книгу для матерів», узагальнивши досвід народної педагогіки.

Значний вклад у розробку питань сімейного виховання зробили вітчизняні вчені Г. С. Сковорода, О. В. Духнович, Т. Г. Шевченко, К. Д. Ушинський, Г. Ващенко, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, М. Г. Стельмахович, В. Г. Постовий, Т. О. Алексєнко та інші.

Серед британських мислителів, педагогів, чий погляд на цю проблему добре відомі у вітчизняних і зарубіжних педагогічних колах, слід, перш за все, назвати Т. Мора, Дж. Уінстенлі, Дж. Локка, Г. Спенсера, Е. Берка, Р. Адамса, Дж. Коулмана, С. Нельсона, Дж. Сметану, Л. Стейнберга.

Отож, доцільно вивчити досвід сімейного виховання у Великобританії, щоб дізнатися, як долають численні проблеми виховання дітей підліткового віку саме у сім'ях цієї країни, оскільки вона є однією із найрозвиненіших у світі.

Мета статті: висвітлити роль сучасної сім'ї у вихованні дітей підліткового віку у Великобританії; дослідити суть, форми, методи і проблеми у сімейному вихованні дітей підліткового віку даної країни.

У Великобританії в університетах проводиться багато різних досліджень про роль сучасної сім'ї у вихованні дітей підліткового віку, наприклад дослідження Едінбурзького університету в центрі дослідження сім'ї та стосунків у сім'ї спільно із центром дослідження виховання у Шотландії та із центром дослідження потенціалу Шотландії.

Дослідження виявили, що дзвінки на телефони довіри для батьків в Шотландії дуже часто стосуються виховання підлітків. Проблеми з поведінкою підлітків і стосунків з ними становлять приблизно половину всіх дзвінків. Дзвінки на телефони довіри за кількістю розподіляються однаково про хлопців і дівчат. Як говорять самі британські батьки: «Найскладніше – це справитися з моєю дочкою-підлітком. Вона так змінилася» (огляд дзвінків на телефони довіри для батьків в Шотландії). «Це – реальний виклик, зрозуміти, чому вони роблять те, що вони роблять, і спробувати побачити речі з їхньої перспективи. Я знаю, що компроміс важливий, але іноді це для мене дійсно важко» (огляд дзвінків на телефони довіри для батьків в Шотландії). «Батьки маленьких дітей можуть знайти багато порад і допомогу для себе, але батькам підлітків важко це зробити» (огляд дзвінків на телефони довіри для батьків в Шотландії).

Дослідження у Великій Британії встановили, що якість сімейних відносин – фундаментальний аспект благополуччя молодих людей і більш важливий, ніж зміни у сім'ї, сімейна структура або навіть кількість часу, проведеного разом [3, 9]. Отримані дані свідчать про те, що конфлікт – не завжди негативне явище. Він може відігравати корисну роль у розвитку підлітків, а також є корисним у встановленні особистих границь. Для 15-16-річних конфлікт із батьками був більш частий, якщо підлітки думали, що батьки втручалися в їхній особистий простір. Хоча конфронтація і неприємна, у той же час вона може прояснити ситуацію й відновити особисті границі [12, с. 47]. Переживання конфлікту може дати підліткам можливість довідатися, як ним управляти.

У Британії вважають, що процес сімейного виховання – це складний процес, у якому залучення обох батьків надзвичайно важливе. Виховання матерями може більше зосереджуватись на побудові певних стосунків, а виховання батьками сфокусоване на поведінці і покорі. Дослідження показали, що, коли хтось один із батьків був менш залучений у виховання (з будь-якої причини), причетність іншого батька компенсувало це [7, с. 900-904]. Інше дослідження виявило [23, с. 58], що те, скільки часу батьки проводять із своїми дітьми-підлітками, може бути менш важливим, ніж те, що вони роблять протягом цього часу. Інакше кажучи, того, що батьки є просто присутні, не досить. Важливо, щоб вони використовували цей час, щоб спілкуватися та будувати гарні стосунки зі своїми дітьми.

Як вважають британські батьки, гарне і успішне сімейне виховання пов'язане зі спілкуванням й активним слуханням. Теплі стосунки, поєднані з послідовністю у дотриманні дисципліни за чіткими правилами, розглядається як оптимальний баланс. Однак, повага до дітей також важлива. Підлітки, яких залучають у прийняття сімейних рішень, стають більш компетентними в прийнятті рішень про своє життя й у них менше виникають проблеми з поведінкою [13, с. 145].

Соціальні дослідження у Великобританії показують зміну в тому, що батьки цінують у своїх дітях – акцент перемістився, і батьки хочуть бачити, що їхні діти розвивають незалежність й автономію, а не виявляють покору. Поведінка і приклад батьків має більш сильний вплив на розвиток молодих людей, ніж погляди і слова старших [22, с. 53]. Батьки у Великобританії також стурбовані частим негативним спілкуванням зі своїми дітьми-підлітками. Однією з причин цього є те, що вони розглядають незалежність дітей як проблему, а не як відповідний віку етап розвитку. Крім того, якщо батьки реагують на незалежність збільшенням опіки і контролю, підліток може збільшити інтенсивність і частоту конфліктів, щоб відчувати себе незалежним. Підлітки в таких родинах сказали, що вони почували менше симпатії до матері і до батька. В тих сім'ях, де батьки бачили, що розбіжності – це позитивна ознака незалежності, конфлікти виникали рідше.

Що британські батьки знають про своїх дітей-підлітків? Батьки й матері довідуються про життя своїх дітей-підлітків багатьма способами. Дослідження виявило, що батьки, які описали своїх дітей відкритими до виховання, дізнавались інформацію про події прямими способами (наприклад, підлітки пропонували інформацію, батьки задавали питання, спостерігали і слухали). Інші батьки поклалися на своє подружжя – ці батьки мали тенденцію працювати на роботі більш тривалий час та, більш імовірно, мали дочок, ніж синів. Чоловіки, які поклалися на інших своїх дітей або на людей поза родиною, щоб отримати інформацію, мали найбільше конфліктів зі своїми підлітками, отож цей спосіб одержувати інформацію може бути останнім засобом для батьків, стосунки яких зі своєю дитиною-підлітком не складаються. Більшість матерів не дізнавалося про життя їхнього підлітка прямим опитуванням, але слухаючи й спостерігаючи через інформацію, пропоновану добровільно. Це означало, що підлітки можуть інтерпретувати питання від батьків, як ознаку зацікавленості, але від матерів більш негативно. Матері задавали більш прямі запитання, якщо в сім'ї не було батька. Матері, які поклалися на інших людей для отримання інформації, мали більш проблематичні стосунки зі своїми підлітками, як і для тат було краще покладатися на жінку, ніж довіряти людям поза сім'єю [6, с. 92].

Коли ми говоримо про сімейне виховання британських підлітків, то ми маємо на увазі більше рекомендації і спостереження, ніж контроль – у такому разі чи знають батьки, де їхні підлітки й що вони роблять? Чи можуть вони зупинити дітей, якщо це потрібно? [22, с. 99]. Однак, ідея, що контроль дітей надає батькам інформацію про своїх підлітків, була піддана сумніву. Виявлено, що те, що знають батьки – більше результат того, що підлітки хочуть розказати їм, а не про що батьки хочуть довідатися [19, с. 14]. Регулюючи інформацію, яку одержують батьки, підлітки можуть контролювати, наскільки їхні батьки впливають на їхнє життя і таким чином забезпечувати собі деякий рівень незалежності. Однак, це також означає, що батьки мають менше можливостей дати пораду або впливати на поведінку їхньої дитини. Отож, виховання має важливу роль заохочувати підлітків вільно ділитись інформацією про їхнє життя і дії, замість того, щоб безпосередньо намагатися запобігти негативній поведінці. Автори досліджень вважають, що недостатня відкритість підлітків щодо свого життя вказує на спад комунікації й збільшення частоти негативної поведінки. Тобто те, що знають батьки, відбиває якість їхніх стосунків зі своєю дитиною [22, с.14]. Це стосується як хлопчиків, так і дівчаток. Дослідження також виявили, що підлітки діляться інформацією частіше й більш докладно зі своїми матерями [17, 25]. Хлопчики добровільно не розповідають своїм татам про особисті проблеми [25, с. 201-217].

Навіть коли й батьки й підлітки хочуть близьких, відкритих і демократичних стосунків, можуть виникнути труднощі. Деякі автори вважають, що підлітки можуть управляти тим, скільки їхні батьки знають про них, приховуючи інформацію й навмисно уникаючи спілкування. Дорослі опиняються перед дилемою, як можна послабити контроль над підростаючими дітьми, але уникнути бездіяльності [21, с. 50].

Деякі батьки намагаються підтримати власну батьківську ідентичність за рахунок дитячої зростаючої дорослої ідентичності, оскільки вони здійснюють контроль, захист і владу через одержання (іноді секретно) інформації [26, с. 965-983]. Дійсно, на телефон довіри для батьків регулярно телефонують батьки з дилемою, що робити з інформацією, яку вони одержали таємно від дітей.

Найбільш досліджувані теми у британській літературі – не обов'язково такі, які викликають найбільше занепокоєння батьків або підлітків. Акцент на підлітковому віці, як на проблемному, і намагання вирішити ці проблеми означає, що є чимало досліджень щодо статевих проблем, підліткової вагітності, наркотиків, неправильного вживання алкоголю і поганої поведінки. Але британські науковці вважають, що думка про підлітковий вік як проблематичний перебільшена. Менше досліджень і рекомендацій, націлених на звичайних батьків і підлітків із щоденними проблемами [21, с. 40], але більшість дзвінків на телефони довіри для батьків стосуються саме стосунків між батьками й підлітками і щоденних непорозумінь.

Більшість досліджень засновані на кількісних даних, зібраних через анкетні опитування. Це означає, що батьки й/або молоді люди коментують проблеми, що стосуються спілкування, стосунків, поведінки і їхнього сприйняття ситуацій за допомогою шкали від дуже поганої до чудової. Цей метод може не охопити всю складність проблем, залучених у дослідження.

У Великій Британії було проведено і проводиться багато різних досліджень з метою поліпшити якість життя підлітків, наприклад, покращити розумовий розвиток або зменшити злочинність, адже якщо підліткам живеться краще, це має позитивний вплив на батьківське благополуччя і задоволення. Проблеми більшості батьків, які звертаються на телефони довіри про те, як бути з поведінкою підлітків і порозумітись з ними, не співпадають із темами більшості досліджень.

З одного боку, те, що батьки звертаються на телефони довіри з проблемами поведінки підлітків і стосунків з ними означає, що батьки мають потребу в підтримці у вихованні, якої у них недостатньо. З іншого боку, це вказує на нестачу самовпевненості у батьків, або те, що вони відчувають напруження у ролі батьків протягом підліткового віку. Інформація зі служби телефону довіри вказує, що багато батьків відчувають, що вони до певної міри зазнали невдач, якщо виникли проблеми і виховання іде не так, як треба. Батьки відчувають, що вони не все роблять правильно або не справляються, тоді як те, що вони переживають, є фактично результатом типового періоду юності. Дійсно, психологи й інші науковці переконані, що серйозні проблеми існують тільки серед меншості підлітків [24, с. 205]. Наголос головним чином на проблемах, разом зі збільшенням вимог до батьків, щоб вони брали на себе більше відповідальності за виховання, викликає у них занепокоєння й підриває самовпевненість [21, с. 75]. Як зазначає Coleman: «Батьки підлітків мають більше впливу на молодих людей, ніж будь-яка інша група дорослих; але серед усіх батьки мають найнижчу впевненість в правильності своїх дій» [5, с. 49].

Список використаної літератури:

1. Adams, R. "The organization and dynamics of adolescent conflict with parents and friends." / Adams, R. and B. Laursen (2001) // *Journal of Marriage and the Family* 63(1) : 97-110.
2. Bumpus, M. F., A. C. Crouter, et al. (2001) "Parental autonomy granting during adolescence: exploring gender differences in context." *Developmental psychology* 37(2): 163-173
3. Centre for Research on Families and Relationships (CRFR) (2010) "Why Relationships Matter", the University of Edinburgh : Centre for Research on Families and Relationships; "Parenting teenagers: relationships and behaviour": Centre for Research on Families and Relationships (CRFR) (2010) Topic report October 2010
4. Coatsworth, J. D., L. G. Duncan, et al. (2010) "Changing Parent's Mindfulness, Child Management Skills and Relationship Quality With Their Youth: Results From a Randomized Pilot Intervention Trial." *Journal of child and family studies* 19(2): 203-217
5. Coleman, J.C. (1997) "The Parenting of Adolescents in Britain Today." *Children & Society* 2: 44-52
6. Crouter, A. C., M. F. Bumpus, et al. (2005) "How do parents learn about adolescents' experiences? Implications for parental knowledge and adolescent risky behavior." *Child development* 76(4): 869-882.

7. Day, R. D. and L. M. Padilla-Walker (2009) "Mother and Father Connectedness and Involvement During Early Adolescence." *Journal of Family Psychology* 23(6): 900-904
8. Denissen, J. J. A., M. A. G. v. Aken, et al. (2009) "It takes two to tango: how parents' and adolescents' personalities link to the quality of their mutual relationship." *Developmental psychology* 45(4): 928-941.
9. Finkenauer, C., T. Frijns, et al. (2005) "Perceiving concealment in relationships between parents and adolescents: Links with parental behavior." *Personal Relationships* 12(3): 387-406
10. Fosco, G. M. and J. H. Grych (2010) "Adolescent Triangulation Into Parental Conflicts: Longitudinal Implications for Appraisals and Adolescent-Parent Relations." *Journal of Marriage and the Family* 72(2): 254-266
11. Gillies, V., Ribbens McCarthy, J., Holland, J. (2001) *The Family Lives of Young People*. York, Joseph Rowntree Foundation
12. Hawk, S. T., L. Keijsers, et al. (2009) "Mind Your Own Business! Longitudinal Relations Between Perceived Privacy Invasion and Adolescent-Parent Conflict." *Journal of Family Psychology* 23(4): 511-520
13. Henricson, C. (2002) "Support for the parents of adolescents: a review." *Journal of Adolescence* 23 (6): 763-783
14. Henry, C. S. and G. W. Peterson (1995) "Adolescent social competence, parental qualities, and parental satisfaction." *American journal of orthopsychiatry* 65(2): 249-262
15. Hock, E., M. Eberly, et al. (2001) "Separation anxiety in parents of adolescents: theoretical significance and scale development." *Child development* 72(1): 284-298
16. Keijsers, L., S. J. T. Branje, et al. (2010) "Reciprocal Effects Between Parental Solicitation, Parental Control, Adolescent Disclosure, and Adolescent Delinquency." *Journal of Research on Adolescence* 20(1): 88-113
17. Keijsers, L., T. Frijns, et al. (2009) "Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: moderation by parental support." *Developmental psychology* 45(5): 1314-1327
18. Kenyon, D. B. and S. S. Koerner (2008) "Post-Divorce Maternal Disclosure and the Father Adolescent Relationship: Adolescent Emotional Autonomy and Inter-Reactivity as Moderators." *Journal of child and family studies* 17(6): 791-808
19. Kerr, M., H. Stattin, et al. (2010) "A Reinterpretation of Parental Monitoring in Longitudinal Perspective." *Journal of Research on Adolescence* 20(1): 39-64
20. King, V. (2009) "Stepfamily Formation: Implications for Adolescent Ties to Mothers, Nonresident Fathers, and Stepfathers." *Journal of Marriage and the Family* 71(4): 954-968
21. Nelson, S. (2009) "Brief literature review on communicating between parents and their teenage children: outline of themes, gaps, and current research problems identified" (unpublished) Edinburgh: Centre for Research on Families and Relationships, University of Edinburgh
22. Nuffield Foundation (2009) "Time trends in parenting and outcomes for young people". London: Nuffield Foundation
23. Phares, V., S. Fields, et al. (2009) "Fathers' and Mothers' Involvement with Their Adolescents." *Journal of child and family studies* 18(1): 1-9
24. Scabini, E., Marta, E. and Lanz, M. (2006) "The transition to adulthood and family relations: An intergenerational approach." New York: Psychology Press
25. Smetana, J. G., A. Metzger, et al. (2006). "Disclosure and secrecy in adolescent-parent relationships." *Child development* 77(1): 201-217
26. Solomon, Y., J. Warin, et al. (2002) "Intimate talk between parents and their teenage children: democratic openness or covert control?" *Sociology [U.K.]* 36(4): 965-983
27. Steinberg L. (2001) "We know some things: Parentadolescent relationships in retrospect and prospect." *Journal of research on adolescence* 11 (1): 1-19
28. Williams, S. and L. Williams (2005) "Space invaders: the negotiation of teenage boundaries through the mobile phone." *Sociological Review* 53(2): 314-331

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент В. М. Галузяк.